

vetenskaperna samt neurovetenskaperna, och dessa forskningsområdens betydelse för religiösa föreställningar. Sådana föreställningar kan vara: världen som Guds skapelse (kosmologi), människans särställning (evolutionsbiologi) samt existensen av en odödlig själ (neurovetenskapen).

För det andra kan vetenskapen komma i konflikt med religiösa synsätt som gäller etiska frågor, dels när det gäller själva forskningsprocessen, dels tillämpningarna av dess resultat. Ett exempel på det förstnämnda är stamcellsforskningen. Här kan olika inställningar hos religiösa tänkare urskiljas, menar Clayton: från att Gud inplanterat en odödlig själ i varje befruktat ägg, vilket utgör ett argument mot sådan forskning, till en mer liberal hållning som fäster större vikt vid att lidande bör undvikas och att forskningen därför bör välkomnas. Av betydelse är också när man anser att livet uppstår, och här kan man urskilja olika uppfattningar inom olika religiösa traditioner.

I det avslutande kapitlet diskuterar Clayton framtida möjligheter för vetenskapliga och religiösa perspektiv att förhålla sig till varandra, och han pekar på en rad områden i vilka dessa båda tankesystem kan berika, komplettera och ”ingå partnerskap” med varandra. Det viktigaste av dessa är utan tvekan att komma tillrätta med världens miljöproblem, menar Clayton. Här kan miljöforskningen presentera ovärderliga fakta medan religiösa ledare och tänkare utifrån sina traditioner kan motivera människor att aktivt värna om den värld som man ser som en gudomlig skapelse.

Boken är lättläst, rikt försedd med konkreta exempel och delvis personligt skrivna. Författaren är tydlig med sitt avståndstagande från såväl dem som av religiösa skäl avvisar väl underbyggda vetenskapliga resultat, som dem som menar att en vetenskaplig hållning utesluter all form av tro på något bortom världsligt. Boken kan med fördel läsas som en introduktion till ämnet ”religion och vetenskap” och används även som kursbok på

akademisk nivå. Varje kapitel avslutas med en rad diskussions- och reflektionsfrågor.

*Lotta Knutsson Bråkenhielm
TD, Stockholm*

Ninna Edgardh. *Diakonins kyrka: Teologi, kön och omsorgens utmattning*. Stockholm: Verbum. 2019. 302 s.

Ninna Edgardhs bok är högaktuell. I tider där välfärd och omsorg utmanas av pandemi blir vår mänskliga sårbarhet än tydligare. När kyrkan ställer om sitt arbete blir Edgardhs frågor om diakonins kyrka och hur vi tar hand om varandra och skapelsen ytterst centrala.

Boken, som placeras inom det kyrkovetenskapliga fältet, underbyggs av gedigen forskning. Detta skulle kunna innebära en risk för en något torrare bok, men författaren vitaliserar den både med ett lättillgängligt språk och med olika infallsvinklar, vilket bidrar till att vidmakthålla läsintresset. Det ambitiösa innehållet är förlagt till tre övergripande områden: diakoni och välfärd i Europa, Svenska kyrkan som en diakonal kyrka samt utmaningar i mötet mellan kön, teologi och diakoni. Utöver dessa tre områden ges förtjänstfulla instick, som till exempel beskrivningen av diakonin som en livboj för kyrkan. Boken bidrar även med kunskap om hur forskningsområdet diakonal teologi kan utvecklas med inspiration från den liturgiska forskningen. Fokus för framställningen i boken är Svenska kyrkan, men såväl diakonins kyrka, teologi, kön och omsorgens utmattning sträcker sig långt bortom ett specifikt trossamfund.

Edgardhs övergripande syfte är att utröna hur företeelsen ”diakonins kyrka” kan motiveras och utvecklas teologiskt. Att välja en obestämd form av ordet diakoni är klokt. I bokens titel betonas redan olika förhållningsätt, snarare än konkreta diakonala verksamheter. Den diakonins kyrka som Edgardh redogör för bygger på en strävan att förena och likställa de två typer av kyrkor

som framkommer i en omfattande europeisk forskning. En kyrka med ett manligt ansikte och en kyrka med ett kvinnligt ansikte. Det manliga står för ett dominerande ledarskap som med auktoritet tolkar och representerar traditionen. Det kvinnliga tillskrivs ett diakonalt omsorgsarbete och har en underordnad roll i kyrkan. Diakonins kyrka är således begreppet för den kvinnliga typen av kyrka som innehar det breda förtroendet bland folk. Uppdelningen i de två kyrkliga ansiktena är relevant, men försvåras av benämningen manligt respektive kvinnligt. Visserligen betonar författaren att kön inte syftar på specifika karaktärsdrag knutna till kön, men om det är sociala dimensioner som avses bör andra benämningar kunna användas.

Det går även att kritisera författaren för att anlägga ett ovanifrånperspektiv, vilket kan bidra till att förstärka bilden av diakoni som något problematiskt. Samtidigt lyckas Edgardh övertyga mig om värdet av det något gammalmodigt klingande ordet omsorg. Detta då författaren gör en kritisk analys av kyrkornas, välfärdens och vår samtids syn på omsorg som nedvärderad, trots att den är basal för mänsklig överlevnad. Könsperspektivet blir således centralt, då det till stor del är kvinnor som bär ett osynligt omsorgsansvar. När resurserna för omsorgsarbete minskar och behoven ökar, ser vi en ökad utmattning i samhället. En underliggande fråga är hur Svenska kyrkan hanterar denna utmattning.

En diakonins kyrka vilar enligt författaren ytterst på förståelsen av Guds omsorg om sin skapelse och att mänsklig omsorg därmed är ett grundläggande och universellt ansvar till vilket både människan och kyrkan är kallade. Edgardh argumenterar väl för olika underordningsmönster som en orsak till att diakonin är perifer i Svenska kyrkan. Likväl framhåller hon att Jesus Kristus som centrum och livskälla, såsom formulerat i kyrkoordningen, stundtals har osynliggjorts till förmån för gudstjänsten i centrum. Att beskriva gudstjänsten som ett centrum när det inte alltid upplevs så i praktiken blir enligt författaren problematiskt. Samtidigt

betonas att diakoni och gudstjänst inte bör vara något som kontrasteras eller spelas ut mot varandra, utan i stället ska ses som likvärdiga uttryck för kyrkan. Detta skapar olika möjligheter att om- och uppvärdera diakonin så att en diakonins kyrka får fäste. Identitetsfrågan blir således underliggande i boken, och Svenska kyrkan står inför en korsväg av olika teologiska traditioner. En modifikation av Svenska kyrkans självförståelse där gudstjänst och diakoni blir lika centrala och berikande skulle kunna leda till att evangelium i kropp och handling blir lika fundamentalt som ett evangelium i ord och lära. Det kräver dock att präster och diakoner tillsammans tar sig an den gemensamma uppgiften att tolka, leva och vitalisera de båda sammanhangen. Enligt författaren skulle det intressant nog även kunna bidra med lösningar till det gudstjänstproblem som många församlingar upplever, nämligen för få gudstjänstbesökare eller en svag koppling mellan söndagens gudstjänster och veckans församlingsverksamheter.

Till sist lyfter författaren vikten av en kyrka som solidariserar sig med samhällets marginaliserade som ett led i att bli en teologiskt motiverad omsorgs kyrka. På några få sidor fångar Edgardh både en teologiskt och ursprungligt viktig ståndpunkt för kyrkan, samtidigt som dess risker berörs. Vad händer egentligen med en kyrka som aktivt representerar värden som människor generellt solidariserar sig med, men som de kanske själva inte är beredda att stå upp för? Kommer verkligen missbrukaren, småbarnsföräldern, den papperslösa flyktingen och pensionären att dela kyrkbänk i diakonins kyrka?

En bok som denna har länge saknats på den europeiska marknaden. Kanske är det därför som teologen Stephanie Dietrich nästan samtidigt publicerat en snarlik bok med titeln *The Diaconal Church?* Edgardhs förtjänstfulla bok borde redan vara ett obligatorium på teologiska grundutbildningar. Dels för att den på ett överskådligt sätt sammanfattar forskning om kyrkans diakoni och relation till välfärdens och dels för att den

på ett konstruktivt och argumenterande sätt utreder om Svenska kyrkan verkligen kan kallas för en diakonal kyrka. Men det stora bidraget som ger boken dess tyngd är att den utmanar kyrkan och dess struktur genom att lägga en maktanalys på kön, teologi och diakoni. Innehållet blir därmed svårt att ducka för, eftersom underordningens mönster inom kyrkan belyses på ett sätt som jag aldrig tidigare skådat.

Elinn Leo Sandberg
FM, Lund

Ola Hössjer. *Becoming a Christian: Combining Prior Belief, Evidence, and Will.* Eugene, OR: Wipf & Stock. 2018. 314 s.

Hur ska man positionsbestämma apologetiken visavi andra teologiska discipliner? Medan exegetiken primärt är analys och den systematiska teologin syntes, och båda kan bedrivas med en något tillbakalutad hållning, så rymmer apologetiken (av grek. *apologeō*, ”försvara”) i sig en överlåtelse till vad den försvarar, befäster och söker övertyga andra om. (Jag syftar här på apologetik *per se* och bortser från rent deskriptiva eller historiska framställningar, det vill säga apologetik objektivt betraktad utifrån.)

Apologetiken finns i dag i ett annat sammanhang än under högmedeltiden, då stat och kyrka var ett och kultur och religion ingått absolut förening. När Thomas av Aquino (ca 1225–1274) skriver om de ontologiska och teleologiska gudsbevisen är det inte för att få människor att tro, utan som en sorts övergripande bekräftelse på att enhetssamhällets verklighetsuppfattning var sann. Att använda hans gudsbevis så som ofta skett i en pluralistisk och naturalistisk miljö av ateister och agnostiker fungerar bara inte. ”Bevisen” bevisar ingenting för den som inte vill tro. Kanske de än mer fjärrar en sådan från gudstron eftersom en sådan argumentation inte respekterar den icke troendes förutsättningar.

En annan parameter gäller den apologetiska metoden som sådan, och oftast då om teismen först måste hävdas och naturalismen avvisas. Först om man kan ge skäl för att det finns en gud överhuvudtaget kan man, på grundval av ett bejakande, gå vidare och undersöka skälen för mer specifikt kristna uppfattningar, och då vanligen Jesus uppståndelse från de döda. Detta är väl det mest klassiska sättet att bedriva apologetik, även praktiserat av till exempel Thomas av Aquino.

I *Becoming a Christian* går Ola Hössjer inte riktigt så tillväga, utan närmar sig mera direkt det för kristendomen specifika. Dessutom tilltalar han läsaren med respekt och riktar sig på ett vuxet sätt till en tänkande människa i en sekulär kultur. Vidare ger den inte statistiska argument för kristendomens teoretiska sanning, utan söker – med utgångspunkt i den franske matematikern, filosofen och fysikern Blaise Pascals (1623–1662) ”vadslagning” – lägga fram skäl för läsaren att vilja bli kristen.

Pascal är även känd för sina tankar om kristendomen (*Pensées sur la religion*, postumt utgiven 1669). Hans trossats applicerar spelteori på hur man bör förhålla sig till kristendomen, något som kommit att aktualiseras genom modern beslutsteori och sannolikhetslära. Hössjer, som är professor i matematisk statistik vid Stockholms universitet sedan 2002, utvecklar Pascals sats med den brittiske matematikern Thomas Bayes (ca 1702–1761) sats (teorem) i riktning mot aposteriora sannolikheter, alltså hur grader av tro (*a priori* sannolikheter) modifieras då nya evidenser (”fakta som ger slutledningar”) tillkommer. Hössjer argumenterar att inte endast givna förutsättningar (*a priori*) är subjektiva, utan även tolkningen av evidenser, varför även sannolikheter blir subjektiva. Detta ligger i linje med Pascals sats, eftersom denna handlade om ett tänkande subjekts sätt att förhålla sig till sanningen om kristendomen. Hössjers bok handlar vidare om beslutet att bli kristen snarare än en argumentation för att vara det, varför villighet (snarare